

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Karla Šimy Kultura českých národních festivit v 60. – 80. letech 19. století, 218 s. rkp + přílohy, vedoucí práce prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc.

Cíl práce:

Cílem práce je analýza festivitní kultury v českém prostředí výše uvedeného období a vymezení jejího podílu na vytváření národní identity. Očekávaným hlavním výstupem je definování teoretických východisek.

Charakteristika práce:

Jedná se o ucelené a dobře vystavěné dílo, neboť disertant od začátků ví, o čem chce psát. Díky tomu, že má jasné zadání, dovede se také originálně vymezit vůči svým vzorům. Další charakteristikou předkládané disertační práce je zřejmá „ideová smělost“ a velká nápaditost. (Někdy by bylo možná lepší šetřit nápady a rozložit je do většího prostoru.) Centrální roli zde hrají festivity soustředěné kolem roku 1868. Hlavní náplní práce je po teoretickém rozboru literatury analýza performativních situací vytvářených v rámci národních festivit, rozvržení jejich charakteristických významových polí a sledování různých technik performativního konstruování národní identity v českém a moravském prostředí na přelomu 60. a 70. let 19. století.

Metoda zpracování:

Disertantovi jde o festivity samotnou. Festivity je zde chápána jako nový segment kultury. Tím jí bylo a je možno dobře použít k urychlování procesu nacionální identifikace. Festivity je zde tedy kulturním historicko antropologickým fenoménem. Synonymické termíny svátek a slavnost zde mají diskurzivní funkci. Osoby tvůrců a režisérů těchto festivit disertanta příliš nezajímají. Šimu neinteresuje vnější osudy osobností, které slavnosti pořádají, vlastně si vůbec nevšimá jejich mentálního a institucionálního zázemí, ale bere v potaz jen a jen jejich „festivitní diskurz“. Ale možná, kdyby vzal do úvahy, kdo byli tito lidé, získal by pro své teoretické vývody i další podpůrné argumenty (například na Bezdězu hovořil i Karel Sabina – jeho zřejmá „osobní zatíženost“ byla přece také rozhodující pro náplň jeho táborového projevu). Tento přístup tvoří asi také hlavní rozlišovací kritérium od klasického historického postoje. Jinými slovy: Karel Šima nehodlá vytvářet klasický historický text, ale jdu mu především o historicko antropologické konotace. Zatímco klasický historik při rozboru slavnosti (například kladení základního kamene budovy Národního divadla) odkrývá i širší

souvislosti nacházející se mimo samotnou festivity, neboť se zaměřuje hlavně na vztahy mezi aktéry festivity a na reakci druhé (německé) strany (zde konkrétně na ostentativní odchod pražských Němců do Litoměřic, kde probíhá duplicitní opoziční slavnost, čímž dochází k dobrovolnému vyklizení veřejného prostoru), historik – antropolog zkoumá festivity samotnou s důrazem na performativní postupy sloužící hlavně k sebeidentifikaci účastníků slavnosti. Problémy, s kterými se disertant musel vyrovnat, aby mohl tuto metodu na české materii propracovat, byly značně spletité, ale zároveň i inspirující. Dle mého soudu, měly několikový charakter, který se ale – tím, že musí být vyřešeny – stávají se součástí metody. Jde zejména o problémy 1/ terminologické:

Karel Šima vytváří nový festivitní podobor a k tomu potřebuje stanovit nové terminologické portfolio. Tím vzniká na jedné straně značné přetížení již tak náročného textu nezažitými termíny, které disertant skládá z několika (mnohdy „nečeských“) slov (například „sedimentování národní ideologie“, „infiltrace různých forem festivit“ anebo „vizuální ztotožnění“), ale na druhé straně nový jazyk terminologie pomáhá rozkrývat poznatky ukryté pod povrchem vnějšího rámce festivity.

2/ licenční:

Karel Šima nabízí dokonalý přehled svých vzorů od S. Freuda až po M. Horkheimera, zároveň tím ale musí neustále řešit otázku, do jaké míry přebírat či inovovat zahraniční vzory.

3/ interpretační:

Šimova práce je jedna velká výkladová a interpretační smršť. Propojení konstrukce identity a performativity představuje základní teoretický útvar pro osvětlení toho, jak jsou slavnostní akty prostřednictvím významových rámců navázány na procesy identifikace.

4/ provenienční:

Disertant nemá zájem o prameny, které na slavnost pohlížejí z vnějšku. Pro něj je směrodatný dobový tisk, letáky či ego dokumenty, nejlépe několikové vydání téhož textu, aby tak mohl sledovat dobové myšlenkové posuny, dále využívá fotografie, plakát, karikaturu, písničky či sborníky písní (opět aby zde měl možnost sledovat obsahový pohyb v korpusu národních písní) a hlavně, aby mohl (písemně) zaznamenat audiovizuální tvar minulé festivity.

4/ interdisciplinární:

Disertant preferuje výpůjčky metodických postupů z jiných oborů, například z teatrologie a sociologie.

5/ formální:

Formální stránka Šimova textování je velmi didakticky propracovaná pomocí systému tzv. „boxies“. Za každou kapitolou a na konci díla následuje tučně psané shrnutí.

6/ diskurzivní:

Karel Šima vytváří jemné významové párové stínování či rozlišování například identifikace versus identita, aby tím sdělil, že jeho hlavním zájmem je konstrukce identifikace, nikoliv identity. Někdy následuje teoretický rozbor zvoleného termínu (například termínu identifikace ve třech klastrech v pořadí procesualita, sebeporozumění, respektive sociální umístění a nakonec spojitost, spíše vytváření cesty k homogenitě a vytváření kolektivních pocitů). Tím dociluje dešifrace jednotlivých aktů festivity i v oblastech, kterých si ani samotní účastníci aktu nebyli vědomi.

7/ dichotomické:

Karel Šima rád pracuje s teoretickou dichotomií právě při definování jemných významových rozdílů (například identitu a identifikaci rozlišuje pomocí dvojic esencialismus versus konstruktivismus, objektivní versus subjektivní, dynamický versus statický, ztotožnění versus diference, univerzálnost versus partikulace).

Náměty do rozpravy, respektive diskutabilní interpretační tvrzení:

1. Disertant si nevšímá úmyslného překryvu tradičních církevních svátků (především založených k uctění národních patronů) s těmi tzv. národními. To, co by bylo pro mne vzrušující srovnávat, tedy jak reaguje druhá (nepřátelská) strana na festivity první strany, Karla Šimu, jak už bylo upozorněno, vůbec nezajímá. Také vím proč: protože nevytváří onu analyzovanou festivity, ale přeci zcela jinou festivity.
2. Možná by stálo za úvahu povšimnout si také starší (zemské barokní) „performativní vrstvy“, tj. tradice „chození na hory“, i když vazba na staré křesťansko-křesťanské mýty je v práci všudypřítomná. Karel Šima hovoří o převrstvování významového rámce festivity pomocí katolické ritualizace.
3. Poznámka k s. 92: František Palacký nepoklepal na základní kámen formálně jako první, tím byl Karel Sladkovský, ale Palackého druhý „poklep“ byl určitě významově a performativně důležitější, protože jako jediným aktivním účastníkem slavnosti, jak Karel Šima píše, který poklepal jen za sebe, respektive za symbolickou instituci „otce národa“, zatímco ostatní včetně Karla Sladkovského reprezentovali instituce skutečné, tedy „družstvo“ Národního divadla.
4. Při rozboru dosavadní literatury k problematice festivity jsem nenašel odkaz na Čornejovy Lipanské křížovatky.

K výrazným kladům práce patří:

1. Zahrnutí moravské problematiky festivit pořádaných především katolickou církví odhaluje rozdíl mezi českými a moravskými festivitami. Jak disertant upozorňuje, na Moravě chybělo propojení katolické ritualizace s liberální, natož demokratickou ideologií. Z toho vyplýval i nižší stupeň radikalizace moravského táborového a i dělnického hnutí. Nicméně vpádu aktuálních politických témat do festivit se neubránili ani na Moravě.
2. Vymezení politicko legitimizačních strategií českého národního hnutí pomocí festivit.
3. Stanovení performativního zlomu na konci 60. let 19. století (festivity věnované mrtvým jsou vystřídány festivitami nejen pro živé, ale hlavně festivitami věnovaným živým).
4. Zjemnění procesu vytváření obrazu, respektive „figury“ nepřítele, například tezí o vytěšňování nepřítele z performativního rámce.
5. Jednoznačné potvrzení teze, že kultura českých a moravských národních slavností poskytuje zcela výjimečné analytické pole pro historicko antropologické poznání národotvorných, respektive identifikačních procesů.

Závěrečné shrnutí:

Práci doporučuji k obhajobě pro její nesporný inovativní přínos ve výše zmíněných oblastech.

Šimův těžký, ale skvělý text doporučuji vřele k obhajobě i z těchto formálních důvodů:

- pramenná základna k zvládnutí náročného tématu je dostatečná a byla nápaditě a přiměřeně vytěžena;
- nakládání s prameny je při samotné textaci velice uvážlivé a účelné
- základní rozvržení díla je přehledné a nápadité;
- získané poznatky dovede disertant zevšeobecnit a zařadit je do kontextu dobového právního a rituálně mentálního rámce;
- disertant se nevyhýbá analýze palčivých otázek národnostně psychologické povahy a dochází k odpovědím, které nepodléhají žádné ideologii.
- stylistická a jazyková úroveň práce je výborná.

V Praze 28. 2. 2010

Prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.